

Een bezorgde jeugd

*‘Voor mijn ouders is het album met de plaatjes
die zo vals getuigen van een blijde jeugd’*

(Boudewijn de Groot, ‘Testament’)

De ingrediënten voor een gelukkige jeugd lijken aanwezig, met succesvolle ouders in een welvarend Goois milieu. In het in 2015 verschenen Schrijversprentenboek werd haar jeugdverhaal verteld met tal van in haar nalatenschap opgedoken foto’s die de indruk geven van harmonie.¹ De breuk in de idylle is daar de dood van Freddie, in 1948, waarna de vader in diepe rouw vervalt en zich opsluit in zichzelf. Fritzi is dan twintig. Bij het dieper doordringen in de bronnen voor deze biografie zag ik echter veel eerder in haar leven de scheuren in de idylle ontstaan. Ik vertel het jeugdverhaal daarom hier opnieuw, met meer aandacht voor de gezinsconstellatie en Fritzi’s plaats daarin. Ook de welvarende Gooise omgeving moest bevochten worden en Fritzi bewoog zich er minder vanzelfsprekend in dan de eerdere weergaven van haar jeugdgeschiedenis suggereren.

Milieus van de ouders

Het milieu waaruit een kunstenaar komt is vaak bepalend voor zijn of haar ontwikkeling. Maar ‘afkomst’ is een complexe zaak. Het

¹ Annie van den Oever schetste een liefvallig beeld van het tekenaarsgezin in ‘Het verdriet van Tiel. Het literaire gewicht van fruitbaasje Flipje’, *De Gelderlander*, 18-12-1993. Annejet van der Zijl vertelde het jeugdverhaal als een ‘Idylle aan de Torenlaan’, met als breuk de oorlogsomstandigheden (*Jagtlust. Hoe in een Goois buitenhuis de wereld opening*. Amsterdam: Meulenhoff, 1998).

maakt uit of iemand zich in de eerste omgeving thuis voelt of zich ertegen afzet. Een ‘milieu’ is bovendien zelden homogeen en ook bij F. Harmsen van Beek blijkt het te zijn samengesteld uit verschillende milieus en wisselt haar eigen verhouding ertoe ook nog eens. Haar vader Eelco kwam uit een familie van apothekers en dokters. Zijn grootvader Hendrik had al een apotheek in Koog aan de Zaan gehad, zijn vader – ook een Hendrik – had een apotheek in Gouda en daarna midden in de Amsterdamse Jodenbuurt op de drukke Sint Antoniesbreestraat, nummer 61. In het souterrain was een scharretjesbakker gevestigd: het grootouderlijk huis rook niet zelden naar vis.

De apotheker-opa van Frederike Harmsen van Beek kon goed tekenen maar artistieke talenten werden in zijn familie niet als serieus beroeps-potentieel gezien. Opa Hendrik tekende dus uitsluitend in de marge. Hij trouwde met Maria Dekker, in wier familie aan moederskant kunstschilders voorkwamen. Zoiets wordt overigens vaak pas opgemerkt als er later een kunstenaar in de familie opstaat. Dat gebeurde. Van de zes kinderen die het apothekersechtpaar kreeg² was Eelco (‘Co’) het derde, en hoe de familiale transmissie van talent ook in elkaar steekt, hij was al meteen een tekenaar. Het gezin behoorde tot de middenklasse, maar de oudste kinderen konden niet studeren omdat daar onvoldoende geld voor was.³ Eelco was van 1897. De jongste twee, Anna (‘Ans’) en Willem (‘Pim’) waren nakomers: ze scheelden respectievelijk zestien en achttien jaar met hun zus Cuniera (‘Cuun’).

In de zomer hield het gezin lange vakanties in Wijk aan Zee, waarbij de vader heen en weer naar zijn werk reisde, zoals bij de badgasten uit Amsterdam wel vaker het geval was. Het milieu waarin Eelco opgroeide was echter niet chic, de tongval van de kinderen Ten Harm-

2 Respectievelijk Cuniera, geboren in 1892 (Cuun), Hendrik in 1895 (Hein), Eelco in 1897 (Co), Marius in 1901 (Maap), Anna in 1908 (Ans) en Willem Barend in 1910 (Pim). Oudste dochter Cuun ging met haar man naar Indonesië, oudste zoon Hein emigreerde naar Amerika. Marius stierf jong, in 1931, hij was net huisarts geworden.

3 Volgens neef Hein ten Harmsen van der Beek; Frederike zelf dacht dat haar vader wel medicijnen mocht studeren maar dat niet wilde.

De kinderen Ten Harmsen van der Beek
V.r.n.l.: Cuun, Hein, Eelco, Maap, Ans en Pim

sen van der Beek werd Amsterdams – vanwege de situering van de apotheek in een volksbuurt. Naar verluidt hebben de joodse burens van grootvader Hendrik hem aangeraden zich ergens anders te vestigen; ‘Jij moet weg uit deze jodenbuurt. Het gaat hier niet goed aflopen.’ Het was een goedbedoeld en akelig vooruitziend advies, dat Hendrik in 1922 opvolgde toen hij zijn apotheek verplaatste naar de nieuwbouw van de Van der Pekstraat in Amsterdam-Noord, een nette arbeidersbuurt. Eelco was toen het huis al uit.

Fritzi heeft haar opa en oma van vaderszijde nog tot in haar tienerjaren gekend, maar sprak niet vaak over hen.⁴ Uitzonderlijk is een interview uit 1976:

Mijn vader komt uit een geslacht van zeerovers en dokters. Hij stamt nog af van Claes Compaen.⁵ Mijn opa was de zoon van een Zaankanter dokter die ooit apotheker was. Opa werd ook apotheker en hij zei tegen zijn kinderen: ‘Niemand de deur uit voor hij apotheker is of dokter.’ Mijn vader en oom Hein hebben zich daaraan kunnen ontworstelen. Pappa zei ‘sjit’ en ging naar de academie. Hij verliet gelijk het huis, want

⁴ De grootvader overleed in 1940, in het huis van Eelco in Blaricum; grootmoeder Maria Dekker overleed in 1942 (Overzicht nalatenschap Maria Dekker, archief HVB LM).

⁵ Roemrucht zeerover uit de Zaanstreek, actief in de eerste helft van de zeventiende eeuw.

hij kreeg geen medewerking. Ja, wie gaat er nou schilderen? Maar hij is goed terechtgekomen. Hij was de eerste in de familie die een auto had.⁶

Oud zeeroversbloed sprak haar aan, evenals de recalcitrantie van haar vader. Dit is overigens weer een ander verhaal dan dat er voor Eelco geen geld meer was om te studeren, maar in elk geval had ze waardering voor haar vaders eigenzinnige besluit om tekenaar te worden.

Met de familie van vaderskant maakte ze niet zoveel contact omdat Eelco ook niet aan zijn familie hing. Het gezin waarin hij opgroeide was niet harmonieus. Zijn moeder Maria Dekker was een lastig mens en er ontstond weinig samenhang tussen de vier broers en twee zusters. Dat kwam ook doordat de twee oudsten – Cuun en Hein – emigreerden, terwijl broer Maap kort na zijn huwelijk al stierf. Wel bezocht tante Cuun Eelco en zijn gezin als zij overkwam uit Indonesië.⁷ De drie Harmsen van Beeken die in Nederland bleven – Eelco, Ans en Pim – overliepen elkaar niet. Pim werd ook apotheker en begon na de sluiting van de zaak in de Van der Pekstraat een eigen vestiging, elders in Amsterdam-Noord.⁸ Hij deed, met zijn vrouw Truus, als enige wel

6 Joost van den Hooff, 'Eén dag. Fritzi Harmsen van Beek', *Het Vrije Volk*, 13-1-1976.

7 Ze had zich daar met haar man Cornelis Volker gevestigd. Vóór de emigratie trok Cuun met haar man en zoons Adam en Ploon wel op met Eelco en zijn gezin: in de zomer van 1944 wordt er gelogeed bij de Volkers in Borculo, Fritzi fietst er met plezier door de natuur. Gesprek met neef Hein Harmsen van Beek en Jeannet Harmsen van Beek-Steegstra, 3 en 4-11-2014, over de stamboom en familieverhoudingen. Zowel deze neef Hein (geboren 1938) als neef Tette Hemminga (zoon van Ans, geboren 1943) maakt melding van de vele ruzies die de Harmsen van Beeken onderling hadden.

8 Door haar vertrouwelijke band met oom Pim en tante Truus bleef ook hun zoon, neef Hein, enigszins in Frederikes vizier. Dat gold nog meer voor haar nicht Maria. Met haar neef Maap, de enige zoon van haar vroeggestorven oom Maap, speelde ze als kind. Met hem en diens vrouw Tineke Romunde bleef ze contact onderhouden (via jaarlijkse telefoongesprekken omdat Maap en Frederike rond dezelfde tijd jarig waren), evenals met hun kinderen Pauline en Marijn. (Gesprek met Pauline en Marijn Harmsen van Beek, 27-3-2016.)

pogingen om de familieleden bij elkaar te brengen, op verjaardagen bijvoorbeeld. Waarschijnlijk werd hij daarom Frederikes lievelingsoom, met Truus als de lievelingstante met wie ze altijd contact hield.⁹

Eelco tekende al jong en zijn broer Hein verkocht zijn tekeningen – bijvoorbeeld als prentbriefkaart – op het nabijgelegen Waterlooplein zodat de jongens een zakcentje hadden. In 1918 haalde Eelco zijn diploma aan de Rijksacademie van beeldende kunsten. Kort daarna ging hij in Blaricum wonen.¹⁰ Zijn keuze voor het Gooise kunstenaarsmilieu gaf hem een nieuwe wereld en die werd voor Frederike de omgeving waarin ze opgroeide. Eelco had succes. Op zijn eenentwintigste kon hij zijn geld al verdienen als illustrator, zowel voor kinderboeken als voor reclameverhaaltjes van bedrijven als Lever's Zeep Maatschappij, een van de bedrijven die aan de basis stonden van Unilever.

Aan het strand van Wijk aan Zee had Eelco in zijn vroege tienerjaren Johanna Frederika Langeler ontmoet, Freddie. Zij was twee jaar jonger dan hij en kwam jaarlijks met haar moeder in dezelfde badplaats. Freddie's moeder – Geertrui 'Trui' van der Mark – was vroeg weduwe geworden, Freddie was pas elf toen haar vader overleed. Zij was het enige kind. Vader Jan Willem Langeler was hoofdonderwijzer in Amsterdam geweest. Zijn familie was afkomstig uit Hengelo, Trui van der Mark kwam uit Amsterdam, uit een rijk milieu van graanhandelaren. Dat was een deftige familie die hechtte aan etiquette, zich goed kleepte en uiterst verzorgd sprak. Trui droeg dit standsbewustzijn over aan haar dochter, die in de watten werd gelegd. Hoewel Freddie – als veel meisjes in die tijd – geen officiële opleiding kreeg, tekende zij geweldig goed. Ze werkte mee aan talloze geïllustreerde peuter- en kinderboeken, aan kindertijdschriften zoals *Kiekeboe* en *Zonneschijn, Tijdschrift voor jong Nederland*. Toen de deftige Freddie en de zich van zijn milieu losmakende Eelco elkaar ontmoetten

9 Gesprek met neef Hein Harmsen van Beek en Jeannet Harmsen van Beek-Steegstra, 3 en 4-11-2014.

10 'Op jeugdige leeftijd, kort na de Eerste Wereldoorlog, vestigde hij zich in onze gemeente', aldus de necrologie in *Laarder Courant De Bel*, 28-7-1953.

stonden zij aan het begin van een gemeenschappelijke carrière. Het leek een ‘match made in heaven’, de jonge tekenaars werkten hard, leerden van elkaar en vulden elkaar in hun werk aan. Op donderdag 4 november 1926 trouwden ze in Amsterdam, met een receptie bij ’t Kalfje aan de Amstel. Freddie was toen al zwanger en het jonge paar verhuisde naar een oud huis op Dwarslaan 4 in Blaricum, gelegen naast het kunstenaarsdorp Laren.¹¹

Betoverd

Frederike Harmsen van Beek hield van gekke verhalen. Het verhaal van haar eigen geboorte – op 28 juni 1927 – kan daartoe worden gerekend. Ze werd geboren doordat er een bolbliksem insloeg.

Vader zat met dokter Percy op de waranda te schaken terwijl moeder boven in barensweeën lag en grootmoeder met warm water rondscharrelde. Het kind kwam maar niet [...]. Het was warm en vochtig tot plotseling moeder een gil gaf en oma begon te krijven: de bolbliksem was zo de kraamkamer binnen geslagen. En toen was het gauw gebeurd.¹²

Ze wordt aanvankelijk ‘Fritsje’ genoemd en is levendig en gezond. Ze draagt al vroeg een brilletje. Later schrijft ze een gedetailleerde herinnering op aan haar vroegste jeugd, nog voor de tijd dat ze – in mei 1930 – een broertje kreeg:

Zodra ik een vlinder zag moet ik me zijn gaan realiseren dat er nog veel verzwegen dingen werkelijkheid waren, naast alles wat ik tot dan toe met grote moeite had geprobeerd te begrijpen. De eerste vlinders die ik zag, de eerste bonte vlinders, zaten op en vlogen om wat genoemd werd, de vlinderboom. En de eerste die ik echt zag van heel dichtbij met m’n

¹¹ Dit adres is omgenummerd. Zie *Stoeten*, p. 40 voor de woonadressen.

¹² Interview met Wout Woltz, ‘Trucjes om de moed erin te houden’, *NRC Handelsblad*, 20-6-1975.

vergroot ogen¹³ rustte op m'n vader z'n hand en daar at hij van een heel erg rijpe pruim, een rood-blauwe en hij heette Atalanta. In het begin dacht ik dat deze speciale, unieke vlinder zo van z'n voornaam heette. Het was een beetje een schok om te bemerken dat er wel zeven of meer nog, om in de war van te raken zo op het eerste gezicht allemaal hetzelfde aangetogen op de vlinderboom zaten. En dat ze allemaal Atalanta heetten. Het was in de tweede zomer die ik meemaakte, ze hadden me nog niet beloofd dat ik een broer zou krijgen die ze in Menton voor me zouden gaan plukken in dezelfde tuin waar ze mij zelf ook hadden vandaan gehaald omdat ik daar, onder de sinaasappels, zo hard had geroepen: plúk mij, plúk mij ik zal alle dagen zoet zijn, zodat ze toen bezweken waren, maar die belofte vervolgens niet hebbende ingevuld zou ik riskeren teruggezet te worden, onder de sinaasappelen tussen de duizenden bloemen en de vlinders....

Een jaar later stond ik nergens meer van te kijken, ze namen me mee naar Zuid Frankrijk en ik stond werkelijk paf van de enorme grootte en de verscheidenheid van de bloemen en bladeren, van de trappen van het Casino en van de vlinders.

Aan deze herinnering hangt een interessant staartje:

De meeste mensen zijn als kind al zo vreselijk stom dat ze zich haast nergens over verwonderen, maar sommige kinderen blijken later onleefbaar, uitzinnig raar en afwijkend te zijn van de rest, omdat ze [daarmee] niet opgehouden zijn. Enkelen blijven een levenslange stomme verbazing behouden bij het aanschouwen (befluisteren ruiken en voelen en raden zelfs) van wat ze omringt. Een paar van hen verlieven zich in het schoonste uit die veelheid en zijn betoverd tot het eind er op volgt.¹⁴

Het is een zelfportret. Frederike zal zich levenslang laten betoveren door dieren en diertjes.

Als ze een jaar of twee is verhuist het gezin naar de atelierwoning

¹³ Ze bedoelt haar bril.

¹⁴ Ongedateerde notities (archieff HvB LM).

op Achterom 13, 'Aze Ick Kan' geheten.¹⁵ De ouders krijgen telefoon,¹⁶ iets uitzonderlijks in die tijd, maar Fritsje krijgt ook iets bijzonders: haar eerste kat. Haar ouders hebben er geen omdat pappa's hond niet van poezen houdt, maar op een dag loopt een oud poesje uit vrije wil met haar mee naar huis. Amper twee jaar oud belooft Fritsje dat zij dan de kat apart zal houden van pappa's hond. Ze sleept het diertje overal mee naartoe en het mag ook mee in bed, maar na een halfjaar is het opeens dood. Fritsje wordt ervan beschuldigd de poes te innig te hebben omhelsd. Maar dat gelooft ze niet. Ze wil de dode poes in bed stoppen en moet na een felle worsteling door de kinderjuf in haar 'rubberen broek' naar de pre-kleuterschool worden afgevoerd.¹⁷

Ik was een verschrikkelijk ondeugend kind, m'n broertje was veel liever. Ze wisten vaak geen raad met me. [...] ik kon praten toen ik twee was. Toen ik drie was zei mijn vader, dat mijn taalgebruik erop achteruit was gegaan. Ik had te veel last van maniërisme, zei hij.¹⁸

Een wonderlijk volwassen manier om met een driejarige te praten, maar aan deze kleine was het besteed: ze weet het decennia later nog. Haar taalgebruik wordt later zelfs ontgeenzeggelijk maniëristisch.

Naar eigen zeggen werd ze lastig gevonden. Ze stelde voortdurend vragen, stond extreem vroeg op en liep van huis weg.

15 'Aze ick kan' (naar beste kunnen) was het devies van de schilder Jan van Eyck (vóór 1390-1441). Evert Pieters, die eerder in Antwerpen lid was geweest van de kunstenaarskring *Aze ick kan*, bouwde dit Blaricumse huis kort voor 1900 en gaf het deze naam. Zie R.W. Scheller, 'Als ich can', *Oud Holland* 83, 2 (1968), p. 135-139.

16 Laren, nummer 499.

17 Freddy de Vree, 'Een gesprek met Fritzi Harmsen van Beek', compilatie van interviews uit 1968 en 1974 voor VRT-radio; www.cobra.be.

Met 'rubberen broek' is het broekje bedoeld dat in de zindelijkheidstraining werd – en wordt – ingezet in de fase tussen luier en gewone onderbroek.

18 Joost van den Hooff, 'Eén dag. Fritzi Harmsen van Beek', *Het Vrije Volk*, 13-1-1976.

Fritsje met
haar moeder,
1928

Eerst heette het weglopen, daarna zwerven. Dan kwam ik vaak pas tegen zessen terug, ik had geen idee van de tijd, ik dacht dat het nog steeds ochtend was, late ochtend, dat wel. En dan wilde ik 's avonds ook nog niet naar bed. Ja wisten zij veel, dat ik ergens in een kuil of zo had liggen snurken met de zon op mijn bast. Hoe kwamen ze van zo'n kind af?¹⁹

Ze werd uitbesteed aan familie in Duitsland, samen met oma en een kinderjuffrouw.

In Duitsland heeft Onkel Hanzi me de Rijn laten zien en heb ik me misdragen in het warenhuis Titz. Oma en tante Dini zeiden dat het schrecklich war. Daar heb ik ook voor het eerst een zwakzinnige ontmoet. Ik zat iedere dag aan zijn bed. Gerhard heette hij. Ik was pas drie! [...] Een

¹⁹ Ibidem.

ander probleem was dat ik maar niet zindelijk wilde worden. Ik liep met dikke broeken aan en nog een soort rubberding. Ik was toen bovendien verliefd geworden, ik was nog altijd drie, op de liftjongen, m'n eerste liefde. Dan stond ik heel vroeg op, deed zelf de rubberbroek aan en ging de lift in. En maar op en neer met de liftjongen. Een freudiaans gegeven. Mijn ouders waren toen al zo moe van me, dat ze me maar lieten gaan...
IK HEB NOOIT IETS GOED GEDAAN, O GOD HET MAG NIET: HET IS VERBODEN. ZEDEN EN GEWOONTEN SPREKEN ER TEGENIN.
IK WORD ER DOODZIEK VAN... Alleen kwam Oma me af en toe uit de lift halen om me een schone broek aan te doen.²⁰

Deze plotselinge uitbarsting van emotie van de dan bijna vijftigjarige Frederike is een mengsel van verpletterend schuldgevoel en boosheid. Onder haar sappige jeugdverhalen ligt zelfverwijt, verzet en een diep gevoel van te hebben gefaald. Het opmerkelijke is dat ze niet alleen regelmatig zo kon uitbarsten in haar spreken, maar ook in haar schrijven. Haar poëzie zal zowel een explosie van taal worden als een gestileerde ontremming waar de onverzoenbare tegenstellingen worden opgehoopt tot een knallend poëtisch vuurwerk.

Op zijn Russisch

De ouders werken hard. Eind jaren twintig gaat Eelco Harmsen van Beek voor de *Radiobode* tekenen, het orgaan van de Nederlandsche Omroepvereniging, die eind 1927 fuseert met de A.V.R.O. Tot zijn dood zal hij iedere week vele plaatjes voor de A.V.R.O. *Radiobode* maken. In die tijd werden de programma-aankondigingen handmatig geïllustreerd. Pas met de komst van de offsetpers in de jaren zestig worden die tekeningen langzamerhand vervangen door foto's van de uitvoerende kunstenaars en sprekers.

20 Joost van den Hooff, 'Eén dag. Fritzi Harmsen van Beek', *Het Vrije Volk*, 13-1-1976, kapitalen van de interviewer. In een gesprek met Joost Kircz (12-4-1999) situeert Frederike dit liftverhaal in het Franse Menton, toen ze twee jaar oud was; het mooie als piccolo geklede jongetje in de lift was vijf.

Fritzi beklimt de trappen van het casino in Monte Carlo

Omdat de opdrachten binnenstromen kunnen de ouders in welstand leven. De zomers worden als vanouds doorgebracht in Wijk aan Zee, maar ze maken ook regelmatig reizen naar het Zuid-Franse Menton. Oma Trui gaat mee om op Fritzi te passen. Daar krijgt zij haar eerste kinderboek, *Céleste, l'hippopotame rose*, door Jack Roberts, dat zij haar leven lang niet meer vergeet.²¹ Oma leest het aan

²¹ Ze raakt het kwijt en is blij als vriendin Tonny Groenhuysen het in de jaren tachtig weer voor haar koopt.

haar voor. Tijdens diezelfde vakantie beklimt zij in Monaco op eigen houtje de enorme trappen naar het casino. Door de foto die ervan bestaat wordt het een van de stoutmoedige acties die zij haar hele leven met plezier memoreert.

Als zij bijna drie is wordt op 18 mei 1930 haar broer geboren. Volgens de familietraditie heet deze eerste zoon Hendrik, voortaan Heintje. De kindertjes worden geportretteerd door Freddie: Heintje als baby en Fritzi als kleuter, al druk ook zelf aan het tekenen.²²

Als Fritzi vijf jaar is reizen haar ouders met de boot – de Johan van Oldenbarneveldt van de Stoomvaart Maatschappij Nederland – naar Algiers, waar oom Bram²³ woont. Freddie schrijft geïllustreerde brieven aan haar moeder, die samen met het kindermisje Hannah op de kinderen past. Ze doet kleurrijk verslag van de reis en Eelco schrijft speciale briefjes aan zijn dochter, vooral over dieren.²⁴ Hij tekent een ezeltje dat de berg op sjouwt naar het huis van oom Bram en rapporteert over de vissen die ze onderweg zien:

Lieve Fritzie,

We zaten gisteren voor op de boot en toen kwam er een heel groote familie bruinvisschen aan, weet je nog wel, net zoo een als er in Zandvoort op het strand lag, maar die was dood. Ze kwamen zoo hard aanzwemmen dat ze niet eens merkten dat ze bijna met hun neus tegen de boot stootten, maar net op 't laatst schrokken ze zoo erg dat ze heel hard wegzwommen. Wij zagen het net dat een dikke bruinvisschen mijnheer z'n petje verloor van de schrik. Leuk he? Nu geef Heintje maar een pakkerd en Oma ook, zal je lief zijn? Een zoen van Paps.²⁵

Freddie mist de kinderen, schrijft ze: deze brieven laten een dan nog hecht gezin zien. Met personeel, want zowel Co als Freddie heeft

²² Zie *Stoeten*, p. 42-43.

²³ Oom Bram was waarschijnlijk geen bloedverwant maar een goede vriend.

²⁴ Zie voor deze geïllustreerde brieven *Stoeten*, p. 14.

²⁵ Brieven van Eelco en Freddie aan 'Lieve Moes en Hannah en Fritzeltje en Heintje', 8-11-1932 en 12-11-1932 (archief HvB LM).

een meer dan volledige baan aan het illustratiewerk. Freddie illustreert in haar loopbaan meer dan honderd kinderboeken, waarvoor zij soms ook de teksten schrijft. Van huishouden had ze geen kaas gegeten. ‘Mijn moeder wist het verschil niet tussen een kop thee en een gekookt ei. Ze wist alleen dat je het allebei bij je ontbijt kreeg,’ aldus Frederike op latere leeftijd. ‘Ze was heel mooi, net een toverfee. En ze kon tekenen *like hell*.’²⁶ Dat Freddie de huishouding volledig uitbesteedde blijkt inderdaad uit de vele advertenties die zij in de loop der jaren plaatste in *De Bel*, het plaatselijke krantje, op zoek naar werksters en kindermeisjes. Aan hen – en aan haar moeder Trui – kon ze dan ook de opvang en opvoeding van de kinderen overlaten, om zich te richten op haar teken- en schrijfwerk, haar eigen kleding en verzorging, haar poppenverzameling en haar schouwburgbezoek – ze hield van toneel. Eelco werkte alleen maar en ging ter ontspanning regelmatig een uurtje schaken in het populaire hotel-café Hamdorff.²⁷ Hij praatte wel met zijn kinderen en vooral aan zijn dochter was die aandacht ten volle besteed: zij herinnerde zich op latere leeftijd nog vaak letterlijk wat hij zei en hoe hij dacht. Naarmate zijn kinderen opgroeiden werd Eelco strenger en in toenemende mate ontevreden over zijn kroost. Daarentegen droeg hij Freddie – zijn popje – op handen. In de al geciteerde herinnering aan haar vroege vlinderfascinatie verdeelde Frederike de huiselijke invloedssferen als volgt:

Het was m’n vaders tuin, niet die van m’n grootmoeder of die van m’n moeder. Van hem waren de tuin, de dieren, het gereedschap en de boeken. De rest behoorde m’n grootmoeder en alles wat na die dingen kwam, die dingen waar apen en ik ook zo gek op zijn, zoals de keuken, het vuur en dus het eten, dus de klerenwas, niet te vergeten m’n broer. Aan mijn moeder hoorde de driedelige spiegel, de gummi blaasbalg, een

26 Joost van den Hooff, ‘Eén dag. Fritzi Harmsen van Beek’, *Het Vrije Volk*, 13-1-1976.

27 Hamdorff was een bekend Larens hotel-restaurant, tevens feestzaal en dancing, waar ook exposities werden gehouden. Een aparte ruimte was ‘Het Kroegje’, een café.

fontein van eau de toilette, allemaal rare pantoffeltjes en bergen speelgoed en zogenaamde souvenirs, vreemdsoortige kledingstukken en haar poppen.²⁸

Deze opsomming bevat meteen een volgorde van belangrijkheid, waarbij de moeder voor Fritzi een vrij marginale positie lijkt te bekleeden. Ze was dol op haar vader en oma, maar op haar moeder duidelijk niet. Mogelijk was ze jaloers op haar vaders verering van Freddie en op de grotere aandacht die Heintje van zijn moeder kreeg. Heintje was een mooi en teer jongetje dat vaak ziek was en door Freddie gekoesterd en verwend werd. Grootmoeder compenseerde dat weliswaar door ook altijd zorgzaam voor Fritzi te zijn. Bovendien was zij het praktische fundament waarop alles rustte. Het was op zijn Russisch, zei Frederike later, dat grote huis met de werkende ouders en oma die alles beredderde en de hele dag verhalen vertelde. Het verhaal dat kinderen uit de sinaasappeltuin afkomstig waren kwam van oma, en Fritzi geloofde het grif. Ze had in Frankrijk aan de sinaasappelboom immers om een broertje gevraagd en kijk, het was er ook echt gekomen.²⁹

Frederike idealiseerde haar jeugd vaak, maar waarom? Waarom liep ze zo vaak van huis weg? Haar opstandigheid als peuter – zo ‘lastig’ dat ze met oma naar Duitsland werd gestuurd – kan een protest zijn geweest tegen de afstandelijkheid van haar moeder. Haar jongensachtigheid zou een verdediging kunnen zijn geweest tegen de aanwezigheid van het voorgetrokken broertje: als tomboy zou zij immers de positie kunnen innemen van een oudere broer, die dan misschien ook de moederlijke liefde zou kunnen winnen. Speculatief uiteraard, en voor de kleine Fritzi onbewust, maar hoe dan ook leverde dit gedrag haar alleen maar meer afwijzing van de moeder op. Ze legt het haar ouders zelfs in de mond: ‘Hoe kwamen ze van zo’n kind af?’ en vindt in de op p. 37-38 geciteerde heftige uitbarsting dat ze ‘alles verkeerd’ heeft gedaan.

28 Ongedateerde notities (archief HvB LM).

29 Maurits Guépin, *Schrijvers in Beeld* (film, 1989).